

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЯК СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

В статті розглянута структура економічної безпеки держави, зроблено акцент на інноваційну складову. Виявлено основні загрози науково-технологічного відставання держави, обґрунтована необхідність забезпечення економічної безпеки на основі розвитку інтелектуального і науково-технологічного потенціалу, побудови ефективної структури управління, що базується на принципах, що дозволяють забезпечити конкурентні переваги держави.

В статье рассмотрена структура экономической безопасности государства, сделан акцент на инновационную составляющую. Выявлены основные угрозы научно-технологического отставания государства, обоснована необходимость обеспечения экономической безопасности на основе развития интеллектуального и научно-технологического потенциала, построения эффективной управленческой структуры, базирующейся на принципах, которые позволяют обеспечить конкурентные преимущества государства.

The structure of economic security of the state is considered in the article, an accent is done on an innovative constituent. The basic threats of scientifically-technological lag of the state are deduced, the necessity of providing of economic security on the basis of development of intellectual and scientifically-technological potential, construction of effective administrative structure, being based on principles that allow to provide the competitive edges of the state, is reasonable.

Ключові слова: економічна безпека, науково-технологічна безпека, інноваційний розвиток, інноваційна діяльність.

Процес становлення в Україні ринкової економіки та інтеграції в світовий економічний простір пов'язаний із зростанням окремих загроз економічній та національній безпеці держави. Процеси глобалізації призвели до зміни загроз і небезпек для окремих держав, що вимагає нових підходів до вирішення питання формування економічної безпеки. Існування та розвиток України неможливі без розробки та впровадження політики захисту національних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Сучасні умови господарювання вимагають від вітчизняних підприємств адекватних механізмів реагування на динамічні зміни зовнішнього середовища, зростаючі вимоги споживачів та виклики світових ринків. Однією з основних умов забезпечення економічної безпеки є інноваційна активність та розвиток інноваційної інфраструктури. Світовий досвід показує, що саме інноваційний розвиток є визначальним фактором соціально-економічних перетворень. Усе це зумовлює актуальність проблем формування економічної безпеки.

Дослідження проблем економічної безпеки держави займає одне з провідних місць у наукових працях іноземних та вітчизняних науковців, таких як: Д. Олвей, Дж. Р. Голден, Р. Келлі, Л. Абалкін, Б. Богданов, О. Власюк, Я. Жаліло, О. Кириченко, Т. Ковальчук, Г. Козаченко, В. Мунтіян, Ю. Наумов, А. Сухоруков, В. Шевчук, Г. Шемаєва та інших. Водночас проблематика інноваційного розвитку як складової економічної безпеки потребує подальших досліджень.

Об'єктом дослідження є процес визначення основних складових економічної безпеки держави та місця інновацій в її економічному розвитку.

Теоретичною і методологічною основою дослідження є системний підхід до вивчення економічних явищ, теоретичні розробки вітчизняних і зарубіжних вчених. Поставлені завдання зумовили використання абстрактно-логічного та аналітичного методів.

Економічна безпека є однією зі складових національної безпеки, яка охоплює також оборонну, екологічну безпеку тощо [7]. Економічна безпека держави – стан захищеності економіки держави від внутрішніх та зовнішніх загроз для забезпечення існування і прогресивного розвитку суспільства і держави. Основними завданнями економічної безпеки є: забезпечення пропорційного та безперервного економічного зростання, боротьба з інфляцією та безробіттям, формування ефективної структури економіки, забезпечення соціального захисту та підвищення якості життя населення тощо. Ці завдання визначають стратегію економічної безпеки як формування та обґрунтування пріоритетів, національних інтересів, засобів і механізмів розв'язання соціально-економічних проблем.

Основними складовими економічної безпеки є формування економічної незалежності, забезпечення стійкості і стабільності національної економіки та її подальший розвиток. Здатність до саморозвитку і прогресу безпосередньо пов'язана з інноваційною діяльністю, створенням сприятливого інвестиційно-інноваційного клімату, розвитку інтелектуальної сфери [3, с.25]. Економіка, яка постійно розвивається, здатна протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам. Економічна безпека та зростання економіки держави безпосередньо пов'язані з розвитком інноваційної діяльності. Інновації стають найбільш значущим продуктом національної економіки та сприяють формуванню економічної безпеки держави, оскільки якісні технологічні зміни – один з ключів до гарантування економічного зростання [6, с.42].

Існують різні класифікації безпеки. І.Ф.Михасюк виділяє такі види безпеки: економічні (макроекономічна, фінансова, зовнішньоекономічна, інвестиційна, енергетична, науково-технологічна, виробнича, демографічна, соціальна, продовольча (рис.1.) і не економічні (соціальна, політична).

О.Олійник пропонує до економічної безпеки також віднести зовнішньоекономічну, сировинно-ресурсну, екологічну. Економічна безпека – це здатність національної економіки забезпечити стабільний розвиток виробництва в державі з метою оздоровлення її головних потреб. Розглянемо деякі складові економічної безпеки.

Однією з складових економічної безпеки держави Міністерство економіки визначає науково-технологічну безпеку – такий стан науково-технологічного та виробничого потенціалу держави, який дає змогу забезпечити належне функціонування національної економіки, достатнє для досягнення та підтримки конкурентоспроможності вітчизняної продукції, а також гарантування

державної незалежності за рахунок власних інтелектуальних і технологічних ресурсів [5].

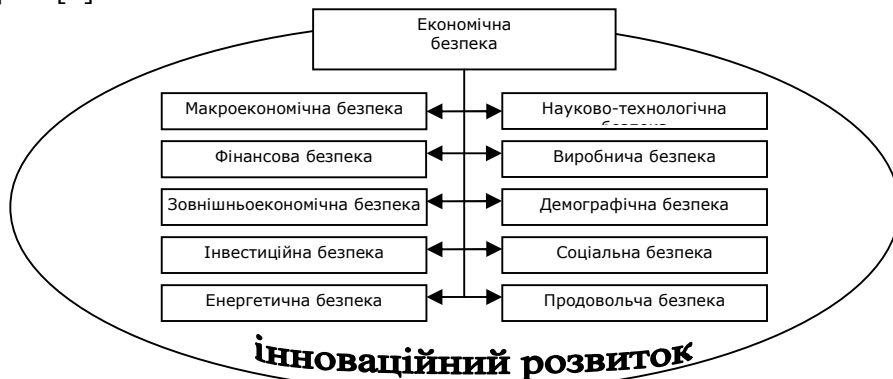

Рис. 1. Складові економічної безпеки держави

Джерело: власні дослідження

Формування науково-технологічної безпеки передбачає розробку нових та використання вже існуючих технологій, розвиток науки в пріоритетних напрямках, що забезпечуватимуть соціально-економічний розвиток держави та підвищення рівня економічної та, відповідно, національної безпеки.

Науково-технологічна безпека передбачає:

- розвиток пріоритетних напрямів науки і техніки, що підвищуватимуть конкурентоспроможності національної економіки;
- відтворення науково-технологічного та виробничого потенціалів;
- нормативно-правове регулювання захисту інтелектуальної власності;
- розвиток галузей, найбільш важливих для економічного і науково-технічного прогресу;
- збереження, відтворення та розвиток кадрового наукового потенціалу держави;
- розвиток матеріально-технічної бази науки, формування ефективного механізму її фінансування.

Використання науково-технологічного потенціалу в Україні необхідно розглядати з позиції інноваційної безпеки. Технологічне відставання держави зумовлює внутрішні та зовнішні загрози економічній безпеці держави.

Основою оцінки науково-технологічної безпеки є Закон України «Про основи національної безпеки України». Згідно з цим законом, до пріоритетів національних інтересів віднесено «збереження та зміцнення науково-технологічного потенціалу, утвердження інноваційної моделі розвитку», що, безперечно, стосується науково-технологічної безпеки. Основними внутрішніми загрозами є низька інноваційна активність української економіки; зниження ефективності використання результатів науково-технологічної діяльності в промисловості; низький рівень наукоємності ВВП; неефективність національної інфраструктури трансферу інновацій з науки у виробництво;

ІНВЕСТИЦІЇ, ІННОВАЦІЇ В ЕКОНОМІЦІ

відтік науково-технологічних кадрів; недостатній рівень фінансування науково-технічних робіт; недосконала інноваційна політика держави; зниження експорту наукоємних товарів; повільний розвиток ефективних форм інноваційної діяльності [2; 4].

В Україні більше 70% наукового обладнання є застарілим і лише близько 1,5% відповідає світовим стандартам, висока частка енерго-, матеріаломістких та екологічно небезпечних галузей виробництва, що знижує конкурентоспроможність продукції. В експорті переважає металургійна та мінерально-хімічна продукція, тоді як частка середньо- і високотехнологічної продукції становить менше 10%.

Зовнішніми загрозами економічній безпеці є зростання залежності від імпорту високотехнологічних товарів, зокрема й стратегічного призначення; втрата інтелектуальної власності і еміграція науковців; економічний і політичний диктат з боку розвинутих країн; низька конкурентоспроможність економіки; обмеженість доступу вітчизняних дослідників та підприємств до інноваційних технологій [1, 33].

Науково-технологічний потенціал стає головним фактором економічного розвитку. Відповідно, в реалізації інновацій зацікавлені всі суб'єкти господарювання (табл. 1).

Таблиця 1

Впровадження інновацій на підприємствах України*

Рік	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	Впроваджено нових технологічних процесів	Освоєно виробництво інноваційних видів продукції	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі, %
2000 р.	14,8	1403	15323	
2005 р.	8,2	1808	3152	6,5
2008 р.	10,8	1647	2446	5,9
2009 р.	10,7	1893	2685	4,8
2010 р.	11,5	2043	2408	3,8

* Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України

З табл. 1 видно, що у 2010 році питома вага підприємств, що впроваджували інновації складає, 11,5%, що на 3,5% менше ніж у 2000 р. Із них майже в півтора рази більше впровадили нових технологічних процесів. Проте тільки на 11,5 відсотків зросла кількість маловідходних і ресурсозберігаючих. За 2010 рік освоєно виробництво 2408 найменувань інноваційних видів продукції, що у 6,4 рази менше від рівня 2000 року або тільки 90 % від її кількості за попередній рік. Основними причинами зниження інноваційної активності підприємств стали зниження рівня залучення інвестиційних ресурсів через вплив світової фінансово-економічної кризи, внаслідок чого суттєво погіршився фінансовий стан підприємств, різко зменшилася їхня прибутковість і кредитоспроможність, відбулося скорочення позикових ресурсів, а також спостерігається високий ступінь невизначеності щодо глибини та тривалості кризових явищ, що і стало основною причиною згорання інвестиційної діяльності.

Вплив науково-технічних досягнень на розвиток економіки та суспільство постійно зростає. Застосування новітніх технологій, збереження, розвиток науково-технологічного та виробничого потенціалу, здатного забезпечувати випуск конкурентоспроможної вітчизняної продукції, є основними чинниками, які визначають стан науково-технологічної безпеки держави. Від результатів науково-технічної та інноваційної діяльності підприємств значно залежить оновлення основних фондів, рівень технічної оснащеності підприємств, рівень конкурентоспроможності вітчизняної продукції. Впровадження у виробничий процес науково-дослідних, дослідно-конструкторських, науково-технічних та інших розробок повинен забезпечити перехід національної економіки на інноваційний шлях розвитку та науково-технологічну безпеку України.

Науково-технічна безпека тісно на пряму пов'язана з науковою, економічною, політичною сферами та не може розвиватися відокремлено. Водночас цей зв'язок обернений, адже і ці сфери не можуть розвиватися без ефективної науково-технічної діяльності. Сучасне суспільство має високий технологічний рівень розвитку. Відповідно технологія виробництва, система управління, інформаційне забезпечення повинні мати потужну наукову основу, що забезпечуватиме їх конкурентоспроможність.

Стан науково-технічної сфери перш за все залежить від розвитку фундаментальної та прикладної науки та її підтримуючих сфер і структур (фінансової, організаційної, управлінської та ін.). Тому сучасна науково-технічна політика повинна бути спрямована на створення сприятливих умов для формування ефективної технологічної структури промисловості як основи економічного росту, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку та забезпечення економічної і національної безпеки держави.

Економічна безпека визначається станом продуктивних сил і соціально-економічних відносин, рівнем використання досягнень науково-технічного прогресу. В зв'язку з цим можна стверджувати, що основу економічної безпеки держави складає розвиток продуктивних сил, що забезпечує розширене відтворення економіки. Світова практика показує, що забезпечення економічної безпеки можливе лише за умови переходу національного господарства на інноваційний шлях розвитку, а прискорення розвитку національної економіки необхідно проводити шляхом інтенсифікації інвестиційно-інноваційної діяльності, спрямованої на проведення модернізації виробництва, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників. Досягнення поставлених цілей потребує створення відповідних умов для підвищення зацікавленості підприємців у модернізації та створенні власного виробництва на основі новітніх технологій. Україна має подолати технологічне відставання і розрив у рівні розвитку з розвиненими країнами та створювати передумови для розвитку інтелектуального капіталу, а також адаптації до процесів економічної глобалізації.

Список використаних джерел:

1. Варшавский А.Е. Инновационный менеджмент в России (проблемы стратегического управления и научно-технологической безопасности)/ А.Е. Варшавский, В.Л. Макаров / М.: Наука, 2004. – 144 с.
2. Воскресенська Б. Оцінка рівня науково-технологічної безпеки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://conftiarv.at.ua/publ/konf_9_10_grudnja_2010_r/.
3. Криворотов В. В. Экономическая безопасность государства и регионов: учеб. пособие для студентов вузов / В.В. Криворотов, А.В. Калина, Н.Д. Эриашвили / М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2011. – 351 с.
4. Луциків І. Інноваційна діяльність підприємств як основа економічного розвитку країни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://conftiarv.at.ua/publ/konf_14_15_zhovtnja_2010_r/.
5. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://me.kmu.gov.ua/control/uk/index>.
6. Пабат О.В. Інноваційна та економічна безпека держави: суть та підходи до визначення понять / О.В. Пабат / Конкуренція. – № 4 (39). – 2010. – С. 40-44.
7. Про концепцію національної безпеки України: Постанова ВРУ від 16.01.97 // ВВР. – 1997. – № 10. – С. 85.